

O DEREITO CIVIL DE GALICIA

The Galicia's civil law

JOSÉ RICARDO PARDO GATO*

Resumo. O dereito civil de Galicia afecta a amplas parcelas da vida da cidadanía da nosa comunidade que repercuten de maneira directa na súa contorna inmediata, tales como a propiedade, o aproveitamento da terra e os contratos, así como no que se refire aos arrendamentos de tipo rústico, á familia, aos testamentos, ás herdanzas... De todas estas materias emerxeron figuras singulares que as persoas galegas, sobre todo aquelas que gardan certa vinculación coas áreas rurais, coñecen por telas invocado e utilizado en numerosas ocasións para dirimir as súas controversias e litixios. Estas peculiaridades xurídicas deben aparecer integradas no noso dereito como creación xenuína do pobo galego, que xorde ao longo dos séculos na medida en que a súa necesidade se fai patente, fronte a un ordenamento estatal que, por ser común, viña dándolles as costas, ou negándoas sen unha razón xustificable.

Abstract. Galician civil law affects vast areas of its citizens' lives, having a direct influence on their immediate surroundings, such as property, land use, and contracts, as well as rural leases, family matters, wills, inheritances, and more. In connection with these matters, several legal forms have arisen which Galicians, especially those connected to rural areas, know well because they have used them to resolve disputes and litigation. Such legal specificities must be integrated into our law as genuine creations of the Galician people creations that appeared throughout the centuries out of necessity, while national law, being common law, had been neglecting or even rejecting them without fair reason.

Palabras clave. Galicia. Dereito civil. Costume. Compilación. Lei. Dereito consuetudinario.

Key words. Galicia. Civil law. Custom. Compilation. Law. Customary law.

* Avogado. Doutor en Dereito. Académico de Número da Real Academia Galega de Xurisprudencia e Lexislación. Principais temas de investigación: Dereito civil de Galicia, ámbito xurídico do dereito privado e administrativo. ricardo@pardogatoabogados.com

INTRODUCCIÓN: A ORIXE DO DEREITO CIVIL DE GALICIA¹

Desde que Castelao, no seu *Sempre en Galiza* (1944), Risco, a artellala *Teoría do nacionalismo galego* (1920), ou Brañas, no fundamental *Rexionalismo Galego* (1999), se laiaban de auxencia de dereito civil de Galicia, ata ben chegado o século XX, cando na nosa terra se aprobou primeiro unha compilación e despois unha lei específica respecto desta materia, pasou un longo periodo de tempo.

Non en tanto, como case todo na vida, para poder entender o presente e chegar a atisbar o futuro é necesario volver a vista ao pasado, ás orixes desencadeantes do que posteriormente aconteceu e do que, como consecuencia, xurdirá. Moito máis se falamos de dereito, e máis aínda se é o dunha comunidade autónoma como Galicia, que conta cun dereito civil propio, vivo, de natureza consuetudinaria. Un ordenamento xurídico baseado no costume e nos usos persistentes no tempo, dos que xurdiu o noso dereito especial.

Por iso, antes de mergullármonos na súa situación actual, debemos coidarnos de lembrar que no marco do Estado español, e como unha consecuencia máis das vicisitudes históricas que durante séculos concorreron na súa formación, existe unha diversidade xurídica lexislativa de orde civil. Unha forma de entender o dereito das persoas que provocou que algunhas autonomías, entre as que se atopa Galicia, teñan asumidas competencias para lexislar sobre o seu dereito singular.

Trátase dun dereito diferenciado do chamado común, cuxo máximo expoñente é o Código civil español. Unha lexislación estatal que cómpre confrontala coa vixente Lei 2/2006, do 14 de xuño, de dereito civil de Galicia (en adiante, Lei de 2006), polo que a nosa realidade se refire.

Tal é así que, xa na afastada data do 24 de xuño de 1899, o pai do rexionalismo galego (Brañas, 1999: 341) salientara, entre as fórmulas autonómicas e no contexto do seu Manifesto da *Liga Gallega de Santiago*, a importancia que supón a autonomía xurídica, ao precisar o seguinte:

«...el respeto a las instituciones jurídicas de carácter foral, tan tibiamente consagrado por el Código civil, es en España condición de toda obra legislativa, si ha de realizarse ésta en condiciones de viabilidad».

Esta autonomía xurídica facíase imprescindible tendo en conta o que tamén advertiu o propio Castelao (1997: 126-129). Despois de sinalar a falla de dificultade de que os xuristas galegos seleccionaran nos códigos alleos as modalidades máis admirables para compoñer unha codificación ideal do dereito en Galicia, Castelao engadía a continuación que, con todo, iso

1 Para maior coñecemento sobre o tema, téñanse en conta os meus traballos publicados con anterioridade na *Revista Xurídica Galega* (Pardo, 2005: 13-40; 2009: 13-18).

«non tería efectividade sen estudar, primeiramente, as modalidades e principios do dereito galego non escrito, que o pobo coñece, respeta e practica como xusto».

Sen esquecer a encomiable habilidade notarial para superar a discordancia existente entre o dereito vivido e o legalmente constituído, moito antes da entrada en vigor da anterior Lei 4/1995, do 24 de maio, de dereito civil de Galicia (en adiante, Lei de 1995; a primeira aprobada na nosa comunidade neste ámbito), os tribunais de xustiza, pola súa parte, viñeron tamén a recoñecer e perfilar, coa autoridade que os caracteriza, os usos e costumes propios do noso dereito. O xulgador galego outorgoulle, deste xeito, a vixencia xudicial que a práctica diaria evidenciaba.

Pero este recoñecemento non se limitou só no relativo a aqueles usos ou costumes erixidos en último termo en norma legal, trasladados ou incorporados á lei galega. Tamén viña referido ás outras institucións consuetudinarias que, aínda permanecendo á marxe do texto normativo, seguían mantendo certa viveza. Unhas prácticas comunmente aceptadas en diversas comarcas e lugares polos diferentes axentes xurídicos e a mesma virtualidade social.

Este dereito civil da nosa comunidade afectaba, e segue tendo a súa aplicación, sobre amplas parcelas da vida dos cidadáns que repercuten de xeito directo no seu contorno inmediato, como a propiedade, o aproveitamento da terra e os contratos, así como no referente aos arrendamentos de tipo rústico, a familia, os testamentos e as herdanzas.

De todas estas materias emerxeron figuras xurídicas que os galegos, sobre todo aqueles que gardan certa vinculación coas áreas rurais, coñecen por telas invocado e utilizado en numerosas ocasións para dirimir as súas controversias e litixios. Unhas formas de acontecer e de proceder que, como xa se explicitaba na Lei de 1995, deben aparecer integradas no noso dereito como creación xenuína do pobo galego.

Un dereito xerado en Galicia, que xorde ao longo dos séculos na medida en que a súa necesidade se fai patente, fronte a un ordenamento estatal que, por ser común, viña negando as nosas especiais peculiaridades.

Non obstante, desde o punto de vista xurídico, e sen prexuízo dos textos lexislativos vixentes, a experiencia histórica de cómo se foron acollendo todas estas institucións galegas á hora de conformar o noso marco legal de actuación non se pode dicir que resultase en exceso gratificante, chegando, incluso, a ser cualificada a dita situación pola doutrina de «traumática o desoladora» (Rebolledo, 2000: 1702).

En certo modo, iso non debe levarnos a adoptar unha actitude derrotista, senón máis ben todo o contrario. É necesario poñer todo o ánimo para extraer da dita experiencia importantes consecuencias e conclusións prácticas que nos permitan, a través de determinadas condutas ou comportamentos, non volver a reproducir no futuro certos erros históricos cometidos no pasado.

A DEMANDADA MODERNIZACIÓN DO DEREITO CIVIL DE GALICIA

Dentro deste proceso histórico-xurídico galego, o cal aínda non se pode catalogar de pechado, a aprobación da Lei de 1995 —e máis tarde da actual Lei de 2006— constituíu un paso fundamental na regulación das distintas materias que configuran a día de hoxe o elemento normativo definidor do dereito civil de Galicia. Un texto legal onde xa se recollían aqueles tradicionais usos e costumes propios, de conformidade coas máis modernas decisións do Tribunal Constitucional sobre a competencia autonómica en materia de dereito civil foral².

Coñecedores de que a Lei de 1995 se veu a integrar, como norma básica, no corpo normativo do dereito civil galego³, grazas á asunción dunha plena conciencia lexislativa autonómica, podemos dicir que con ela quedou configurado o marco legal referencial do ordenamento xurídico civil especial, continuado despois pola vixente Lei de 2006.

Isto se debeu sobre todo a tres razóns de peso: por ser a primeira norma codificadora civil ditada en exercicio dunha potestade lexislativa propia; pola posibilidade que incorpora de realizar a autointegración do denominado dereito civil de Galicia; e por ser, na práctica, o dereito común aplicable no territorio da nosa comunidade autónoma (Rodríguez, 2002: 10).

Esta culminación normativa veu ofrecer tardía resposta ao lento e longo proceso codificador do dereito privado galego, que contou cun primeiro texto normativo oficial —moito tempo votado de menos en canto a un desexable desenvolvemento histórico— o 2 de decembro de 1963, co nome de Compilación do dereito civil especial de Galicia (en adiante, Compilación de 1963). Nesta primeira plasmación legal tiñan cabida determinadas figuras específicas da nosa terra e as súas xentes.

Dada a insuficiencia do seu contido, e tratando de dar un paso adiante neste proceso inacabado, o Parlamento de Galicia procedeu á súa adaptación e integración no ordenamento xurídico da comunidade autónoma a través da Lei 7/1987, do 10 de

2 Entre outras, sentenzas do Tribunal Constitucional 121/1992, do 28 de setembro, 182/1992, do 16 de novembro, 88/1993, do 12 de marzo, 156/1993, do 6 de maio, ou a sentenza sobre o recurso de casación civil galego 47/2004, do 25 de marzo. En concreto, como constatación do costume como fonte do dereito civil propio de Galicia, o alto tribunal recoñeceu que «la competencia autonómica para la conservación, modificación y desarrollo del propio Derecho civil, puede dar lugar [...] a una recepción y formalización efectiva de costumbres y usos efectivamente vigentes en el respectivo territorio autonómico» [sentenzas 121/1992 (fundamento xurídico segundo) e 182/1992].

3 Non debemos esquecer que o dereito civil de Galicia está integrado tamén por outra serie de leis, neste caso especiais, como por exemplo: a Lei de fundacións de interese galego, a Lei de ordenación do comercio interior de Galicia, a Lei de montes veciñais en man común, a Lei de aparcerías e arrendamentos históricos galegos, a Lei do recurso de casación en materia de dereito civil especial de Galicia, a Lei de ordenación e promoción do turismo de Galicia, a Lei galega de cooperativas, etcétera.

novembro. Neste caso recibiu a denominación de Compilación do dereito civil de Galicia, coa supresión do adxectivo de «especial»⁴.

Esta compilación, con todo, tamén evidenciou unha notoria precariedade. Segundo a súa propia exposición de motivos, só supuxo «o sinxelo mais necesario alicierne para o acaído desenvolvemento do dereito civil galego», ao recoller as únicas modificacións esixidas pola ausencia de harmonía constitucional e estatutaria dalgúns dos preceptos da Compilación de 1963, e sen esquecer os da falla de vixencia dalgúns das institucións nela contidas.

Polo tanto, pode afirmarse que Galicia tivo que esperar ata a Lei de 1995 para adaptar o texto da desfasada Compilación de 1963 á nova realidade instaurada pola Constitución española e á práctica xurídica do momento. Esta circunstancia pon de manifesto a demora sufrida nesta materia con relación ao resto de autonomías que gozan dun dereito propio.

Neste sentido, se ben na disposición adicional da compilación xa se prevía a posibilidade da súa reforma, tamén o lexislador galego, consciente dos posibles defectos e imperfeccións que poidese presentar a Lei de 1995, incorporou neste último texto legal, de modo semellante, unha disposición adicional segunda. Nesta disposición se establecía un prazo máximo de cinco anos para que, sen prexuízo da iniciativa parlamentaria correspondente, a Mesa do Parlamento de Galicia designara un relatorio.

Integrado polos membros dos diversos grupos parlamentarios da Cámara, este relatorio tería como fin elaborar un informe comprensivo das dificultades e dúbidas que se advertiran na súa aplicación, e reflectir as normas que se estimasen necesarias para a conservación, modificación e desenvolvemento das institucións do dereito civil propio de Galicia⁵.

Pois ben, esta mesma previsión atopámola agora na disposición adicional primeira da Lei de 2006, o que ven demostrar o axeitado do seu acollemento no dito texto legal.

Do mesmo xeito que na reforma operada sobre a Compilación de 1963, agás no relativo á súa integración constitucional, é evidente que a modificación da Lei de 1995 veu esixida pola necesidade de modernización do dereito civil en canto adaptación dunhas normas de dereito privado ao tempo e á realidade social na que se teñen

4 Esta supresión do cualificativo de especial vén responder á manifesta vontade, con nitidez autonomista, de evidenciar o seu carácter propio, común, independente, *per se* substantivo e non apendicular dun dereito xeral ou común. Isto é, segundo se especifica na exposición de motivos da Lei de 1987, «un corpo xurídico civil propio, autonomista e parlamentariamente establecido».

5 Ao abeiro do Decreto do 8 de abril de 1999 e co fin de contribuír ao cumprimento do disposto na disposición adicional segunda da Lei de 1995, o 13 de setembro de 1999 tivo lugar a sesión de constitución formal da Comisión superior para o estudo do desenvolvemento do dereito civil galego. Integraron a dita comisión: Pérez Varela, García-Boente, Rebolledo Varela y Lorenzo Merino. Así mesmo, para proceder a unha axeitada reforma da Lei de 1995 debería terse contado tamén coas diversas demandas de modernización do noso dereito civil propio reclamadas no III Congreso de dereito galego (A Coruña, celebrado do 27 ao 29 de novembro de 2002).

que aplicar cos novos problemas que iso formula. O que se manifesta de xeito moi evidente no caso dos dereitos civís autonómicos.

A esta modernización contribúe, de maneira significativa, o Tribunal Superior de Xustiza de Galicia co seu eficaz instrumento da xurisprudencia no seu seo emanada. Máxime tendo en conta que a súa tarefa de interpretación e aplicación das normas de dereito civil galego, encomendada con carácter estatutario á Sala do civil, debe servir de complemento cristalizador ao ordenamento xurídico instaurado en Galicia.

Ao respecto, faise obrigado resaltar a facilitación que, en orde ao acceso ao recurso de casación civil das sentenzas ditadas polos órganos xudiciais radicados na comunidade autónoma en materia de dereito galego, supuxo a lei reguladora da casación civil galega aprobada no ano 1993. Este texto legal, no esencial, se mantivo en vigor despois de ser ratificada a súa aplicabilidade pola sentenza do Tribunal Constitucional 47/2004, do 25 de marzo (Pardo, 2005: 18-23).

A reafirmación do obxectivo primordial da dita norma levou ao Parlamento galego a aprobar unha nova Lei 5/2005, do 25 de abril, do recurso de casación en materia de dereito civil de Galicia, onde se recollen as modificacións esixidas polo alto tribunal español no seu pronunciamento (Pardo, 2006: 254-267). Unha lexislación procesual que nos serve para poñer en valor, de novo, a importancia que merece o transcendental labor que o máximo tribunal galego vén desempeñando no ámbito da competencia xudicial para coñecer do noso dereito foral.

O DEREITO FORAL GALEGO REPRESENTADO NA LEI 2/2006, DO 14 DE XUÑO

1. Consideracións xerais

Como consecuencia da promulgación da Lei de 1995, xerouse unha ampla e rica problemática xurídica ao suscitarse diversas cuestións en torno a determinadas institucións que hoxe en día conforman e definen o dereito privado galego.

Ao carón da mesma e despois de máis de dez anos de aplicación da dita lei, o Parlamento de Galicia, con certo atraso —máis do dobre do prazo legal previsto—, aprobou por unanimidade dos tres grupos con representación na Cámara a reforma da lexislación civil galega. E o fixo na data do 6 de xuño de 2006, por medio dunha norma que, sen dúbida, se considera a de maior importancia na nosa comunidade logo do Estatuto de Autonomía⁶.

6 Sobre o proceso de aprobación da Lei de 2006, tivemos a oportunidade de pronunciarnos no relatorio inaugural das xornadas organizadas polo Consello da Avogacía Galega sobre as *Principais novidades da Lei 2/2006, do 14 de xuño, de dereito civil de Galicia*, que tiveron lugar entre os anos 2006-2007 nos sete Colexios de Avogados de Galicia, e nas que asemade fixemos as funcións de coordinador. (Pardo, 2006-2007).

Punto de encontro entre pasado e presente, a vixente Lei de dereito civil de Galicia recolle os máis salientables usos xurídicos tradicionais, axeitados ás novas realidades civís actuais. Trata con iso de modernizar o noso texto civil por excelencia, para o que se coida en abandonar certos costumes non moi difundidos na actualidade na nosa terra e incorporar outras materias ata o de agora non reguladas (Pardo, 2014).

A continuación, mencionarei —só por razóns de espazo e aproximación ao tema— algúns dos aspectos da vixente Lei de 2006, quizais os máis novidosos e que máis interese despertan, obxecto de permanente debate xurídico.

Nembargantes, non debemos esquecer que a súa promulgación supuxo a definitiva consagración lexislativa tanto do dereito de persoas, de familia e sucesións —característico da cultura do noso pobo—, canto da configuración propia do sistema agrario galego.

Falamos de termos que tratan de dar resposta de maneira solvente ás demandas sociais da comunidade agraria: a través da regulación da aparcería; o lugar acasariado; o vitalicio, que vén achegar solución á proliferación de situacións de desamparo e soedade derivadas do progresivo envellecemento da poboación (Pardo, 2003: 13-45)⁷; as serventías e servidumes, no amplo contexto dos dereitos reais, tal e como o aconsellaban as relacións de vecindade existentes; ou o arrendamento rústico, coa plena vixencia do principio da autonomía da vontade dos contratantes en canto á renda e á duración pactada.

Así, e sen restarlle importancia a outras institucións coma a compañía familiar galega ou as fundacións de interese galego⁸, faise imprescindible destacar, por riba de todo, a novidade introducida da primacía da norma sobre o costume, a virtualidade da regulación do dereito sucesorio, as reformas en materia de montes veciñais en man común ou a polémica que suscitou, polo menos nun primer momento, a regulación das parellas de feito. E iso sen deixar atrás outras materias anteriormente non reguladas polo dereito civil galego que adquiren agora carta de natureza no seo da lei do 2006, tales como a protección dos menores, a adopción e a autotutela.

2. Primacía da lei sobre o costume: notoriedade das institucións legais

Como primeiro elemento que cómpre salientar quixera deixar reflectido, antes de nada, as serias dúbidas que me produce á hora da súa valoración o feito de que a forza do costume perdara valor respecto da lei, é dicir, que desde que entrou en

7 O vitalicio é a figura xurídica pola que unha ou varias persoas se obrigan, verbo doutra ou doutras, a prestar alimentos, coidados e axuda a cambio da cesión ou entrega de bens polo alimentista, con notas de agarimo no caso de Galicia, entre outras peculiaridades.

8 Ademais do seu acollemento no texto da Lei de 2006, as fundacións de interese galego teñen unha regulación específica a través da Lei 12/2006, do 1 de decembro. Arredor do seu concepto e caracteres: García, 1999: 61-75.

vigor a Lei de 2006 non teña preferencia sobre a norma, como así se recollía no texto anterior.

Se durante a aplicación da Lei de 1995, e anteriormente, a existencia de hábitos demostrados prevalecían sobre a norma escrita⁹, coa Lei de 2006 imponse o plasmado no texto legal¹⁰.

Ante isto cabería preguntarse, por exemplo, se no caso de xurdir ou reaparecer un novo uso común no agro galego, non reflectido de maneira expresa na norma, habería que esperar ao seu recoñecemento lexislativo para poder consideralo como un elemento máis do dereito civil propio.

A cuestión quedaría un tanto aminorada se nos atemos á previsión, recollida na disposición adicional primeira da Lei de 2006, da súa propia revisión «polo menos cada cinco anos». Non obstante, a realidade é que os antecedentes inmediatos demostran unha práctica lexislativa ben diferente.

Agora ben, tampouco é menos certo que, como anuncia o seu preámbulo, a Lei de 2006 «pretende regular institucións válidas para os intereses e as necesidades do pobo galego». Razón de máis para que as comunidades de montes veciñais en man común, as de augas, as agras e os vilares gocen dun espazo específico na dita regulación, sen esquecer outras institucións de dereito consuetudinario derivadas das relacións de veciñanza, como son a gavia, o resío, a venela e os montes abertales.

Dentro, tamén, destas institucións que son obxecto de xustificado tratamento no texto, incluso a figura dos muíños de herdeiros aparece con claridade recoñecida, non xa pola súa maior ou menor viveza, senón sobre todo polo seu interese como elemento de interpretación e de integración dun sistema xurídico civil propio de Galicia.

Polo tanto, podemos defender, en definitiva, que a comunidade galega segue mantendo deste xeito o seu feito diferencial intacto, aínda que a legalidade vixente establece a supremacía da lei sobre o costume, o que, por outra banda, favorece que, de aquí en diante, as formas xurídicas tradicionais poidan ter un maior desenvolvemento.

3. O dereito sucesorio: herdeiros, desherdanza xusta, lexítimas e pactos sucesorios

Respecto ao ámbito sucesorio, o marco xurídico civil galego consagrado desde o 2006 transforma en profundidade o dereito aplicado aos testamentos e ás sucesións,

9 Xa moito antes á aprobación da Lei de 1995 a doutrina, pola súa banda, tamén manifestou abertamente a relevancia do costume sobre o noso dereito e a existencia de figuras xurídicas de orixe claramente consuetudinaria, algunhas delas non compiladas (Aguilera, 1916; Fuenmayor, 1951: 242 y ss.; Lorenzo, 1986: 59 y ss.).

10 Ao respecto, o Tribunal Superior de Xustiza de Galicia, en sentenza do 24 de xullo de 2001, mantivo que ao costume —dado o carácter normativo asignado polo artigo 1 da Lei de 1995— se lle vén outorgando «el mismo rango que a la ley, bien que con la salvedad prevista en su artículo 3.2 respecto a las leyes imperativas frente a las que no cabe oponer uso o costumbre en contrario».

ao aumentar a liberdade do testador para dispoñer como desexa da meirande parte dos seus bens.

Un dereito que o testador pode exercer de maneira voluntaria. Entre outras opcións, ten a posibilidade de optar polo tradicional testamento aberto ordinario, polo testamento mancomunado¹¹, polo testamento por comisario, polas disposicións testamentarias especiais, ou ben, se é o caso, polos pactos sucesorios (alguns deles adquiriron certa notoriedade dun tempo a esta parte, como descubriremos).

Ademais, coa regulamentación de 2006 só se poden considerar herdeiros lexítimos aos fillos e aos cónxuxes viúvos, polo que esta distinción pérdena, ou quedalles retirada, aos ascendentes inmediatos, isto é, aos pais. Poderíamos falar neste ámbito dunha auténtica revolución no dereito sucesorio galego.

Así mesmo, salientable é a introducción da figura da desherdanza xusta, que para que teña validez legal deberá facerse constar no seo dun testamento, con expresión da súa causa. Na redacción actual chéganse a tipificar, incluso, unha serie de razóns que poden privarlle a un beneficiario lexítimo da súa parte da herdanza: poderase desherdar a un fillo ou ao cónxuxe no caso de que estes lle negaran alimentos á persoa testadora, mentres que o maltrato de obra ou a inxuria grave tamén pasaron a convertirse desde o 2006 en causas xustas de desherdanza, ao igual que o incumprimento grave ou reiterado dos deberes conxugais.

Cómpre apuntar que no suposto de que o testador se decida polo testamento aberto ordinario o lexislador galego introduce no artigo 183.2 da lei vixente o dereito a redactar o testamento na lingua oficial en Galicia, a «que o outorgante escolla». Este recoñecemento abriu a porta á utilización do galego nuns documentos públicos que, ata ese momento, eran redactados en castelán na súa grande maioría. Con esta novidade trátase de potenciar o uso dun novo costume en prol do galego e a súa instauración nas nosas notarías, consonte ao espírito do Plan de normalización lingüística da Xunta de Galicia¹².

Polo que afecta ás lexítimas e ao lexitimario, a nova norma establece unha particular regulación. Constitúe, como adiantamos, un dos aspectos máis sobresaíntes do dereito sucesorio galego. Falar de lexítima é referirse á porción da herdanza que a lexislación reserva a certos familiares vivos cando falece o causante, e da que o testador non pode dispoñer con liberdade.

Os lexitimarios en Galicia son só os fillos, os descendentes dos fillos premortos (é dicir, os netos cuxos pais morreron antes que o causante) e o cónxuxe viúvo non separado legalmente ou de feito. Velaí unha das diferencias co dereito civil común,

11 Posibilidade dos cónxuxes galegos de outorgar testamento mancomunado nun mesmo documento.

12 O Plan xeral de normalización da lingua galega aprobouse por unanimidade no Parlamento de Galicia o 21 de setembro de 2004 (Xunta de Galicia, 2006).

cal é a de que na nosa comunidade os pais e os descendentes do causante non resultan ser lexitimarios.

Outra diferenca entre o dereito galego e o do resto do Estado español ven referida a cuota da lexítima. Coa última lei en vigor apróbase un notable recorte desta, o que podería entenderse, en principio, como algo razoable desde os parámetros da realidade social galega actual, sobre todo se temos presente que con iso se favorece un maior axeitamento á autonomía da que debería gozar o testador.

De feito, a estreita marxe dun terzo de libre disposición co que contaba na naterior Lei de 1995 para legar o seu patrimonio ampliáase considerablemente na vixente: desde o 2006 a parte dos bens da masa hereditaria que a persoa testadora ten que reservar para os seus herdeiros lexítimos redúcese dos dous terzos a un cuarto do total do seu patrimonio. Noutras palabras, a cuota lexitimaria dos fillos ou descendentes pasa a ser dunha cuarta parte do valor da herdanza, unha vez deducidas as débedas.

Polo demais, falamos dunha lexítima que se distribúe entre todos os lexitimarios. No caso de ter fillos e netos, estes últimos se reparten a porción que lle correspondería ao seu proxenitor.

En resumo: así as cousas, trátase dun reparto da lexítima que se limita, polo tanto, a un cuarto do total e se divide entre a descendencia en partes iguais, de xeito equitativo, mentres que o resto da herdanza (o 75 %) será de libre disposición, tendo en conta que a dita porcentaxe poderá ser cedida a quen o testador desexe.

Por outra banda, elimínase con esta modificación lexislativa a distinción no reparto da lexítima entre a lexítima larga (parte da herdanza, dous terzos do total, que había que legar con carácter obrigatorio aos descendentes, incluída a mellora) e lexítima curta ou estrita (a outra parte da herdanza, un terzo do total, esixida a distribuírse a partes iguais entre os descendentes).

Con esta reforma sen precedentes podemos concluír que en Galicia non se suprime o dereito lexítimo dos fillos a herdar, senón a obriga que lles viña imposta aos pais de ter que deixarlles a maior parte do seu patrimonio aos seus fillos.

Outra variación a contar entre a normativa galega e a estatal é a determinación da lexítima, que se entende na nosa comunidade autónoma como un dereito de crédito. Nesta parte do noroeste peninsular o lexitimario mantén un dereito persoal fronte a herdanza, ata chegar a actuar como un verdadeiro acreedor: se no dereito común o lexitimario hereda a título universal, en Galicia non responde das débedas do causante e tampouco é cotitular dos bens herdados; só ten dereito a recibir o valor da súa cuota lexitimaria, mentres que son os herdeiros os que a deben pagar.

Finalmente, tamén dentro do dereito de sucesións, debemos poñer atención a regulación e aplicabilidade práctica dos pactos sucesorios coma unha institución xurídica propia da nosa normativa singular. A través destes pactos faise posible que unha persoa reparta o seu legado en vida, co que se aborda a sucesiva división do patrimonio familiar, un dos maiores problemas históricos que arrastra Galicia.

Por medio da súa regulación o lexislador galego veu ofrecer fórmulas legais para que os nosos cidadáns poidan conservar íntegro o seu patrimonio, sen ter que desmembralo entre os seus herdeiros. Convértense así estes pactos nunha boa solución á fragmentación minifundista tan habitual da nosa terra, en tanto que a través da súa formalización en vida permiten traspasar o patrimonio familiar a un só dos herdeiros, coa conseguinte compensación aos restantes.

Con este obxectivo amplíase a redacción do chamado «pacto de mellora», polo que se establece unha determinada mellora, de bens ou dereitos, en favor de calquera dos fillos ou descendentes da persoa testadora, sen máis límites que a parte lexítima reservada para os demais herdeiros forzosos¹³.

Fálase, propiamente, da coñecida «mellora de labrar e posuír», denominada con anterioridade «dereito de labrar e posuír». Trátase da intención manifesta de estender, non só ao mundo agrario galego, senón tamén ás explotacións de carácter industrial, comercial ou fabril, a posibilidade de pactar con calquera dos seus descendentes a súa adxudicación íntegra. A través deste pacto se favorece a transmisión ordenada dos ditos bens.

Créase ou readáptase a figura do «pacto de apartamento» ou, simplemente, «apartación». Por medio desta figura xurídica, así recoñecida, se permite excluír dun testamento, de modo irrevogable, aos herdeiros lexítimos a cambio duns bens concretos que lles sexan adxudicados, podendo chegar á situación de intestados.

Con respecto a estes pactos, chama a atención que a figura do «usufruto do cónxuxe viúvo», que na anterior Lei de 1995 se incluía baixo o nome de «usufruto voluntario de viuvez», apareza agora nun capítulo a parte, o que vén demostrar a súa importancia dentro do elenco sucesorio galego. A través deste mecanismo legal os cónxuxes poderán acordar en escritura pública ou dispoñer en testamento a atribución unilateral ou recíproca do usufruto sobre a totalidade da herdanza.

Entendo, para o efecto, que toda esta nova regulación dos pactos sucesorios e do usufruto do cónxuxe viúvo debería ir achegada a determinados beneficios fiscais que favorezan así os negocios que toman como base o dereito galego, dada a súa enorme importancia para a transmisión da propiedade familiar e a planificación sucesoria.

Beneficios fiscais como o conquerido nos últimos tempos para o caso do pacto de mellora, no que o mellorado e o mellorante (fillos ou netos) quedan exentos en Galicia de tributación, agás o pago da plusvalía municipal (ou imposto sobre incremento de valor dos terreos de natureza urbana) no caso dos bens inmoables.

Tendo en conta que a mellora se considera a todos os efectos fiscais como un acto *mortis causa*, a tributación pasa polo imposto de sucesións, non polo de doazóns,

13 De acordo coa sentenza do Tribunal Superior de Xustiza de Galicia de 27 de novembro de 2012, unha persoa menor de idade de vecindade civil galega non pode recibir bens ou dereitos mediante un pacto de mellora.

que desde o ano 2020 ten en Galicia unha exención de ata un millón de euros, non tendo tampouco que abonar o imposto da renda das persoas físicas¹⁴.

Neste sentido, se as reducións ou exencións fiscais son importantes para moitas das institucións do dereito civil galego (reclamamos desde aquí as xa demandadas para o vitalicio, habida conta do envellecemento da poboación galega (Pardo, 2003: 13-45)), qué dicir en todo o ámbito sucesorio, sobre todo se temos en conta o diferente tratamento dispensado ao respecto noutras autonomías.

Por iso, de novo, prégase a xustificación, como mínimo, dunha uniformidade normativa ata o de agora incumprida.

4. Os montes veciñais en man común

A regulación en Galicia dos montes mancomunados, que data de 1989, esixe tamén un axuste no seu réxime legal que permita a súa viabilidade económica, o que require dunha modernización e simplificación normativa sobre a materia¹⁵.

Moito máis se nos detemos na lenda da disposición adicional segunda da lexislación civil galega de 2006, cando dispón que «nos montes que á entrada en vigor da dita Lei figuren clasificados como montes veciñais en man común, a consellería competente na materia procederá ao seu deslindamento contradictorio, alí onde exista conflito».

Este tipo de montes constitúen unha auténtica singularidade do dereito civil galego e caracterízanse, basicamente, pola súa titularidade colectiva e o seu aproveitamento consuetudinario, requisitos ambos os dous necesarios para a súa cualificación como tales polo Xurado de Montes Veciñais en Man Común.

Como se recolle na normativa galega, estes montes son de orixe privado, co que se conclúe toda unha evolución normativa que resolvera conflitos en canto á súa titularidade pública (Díaz, 2002: 61-83)¹⁶.

Para conseguir a maior rendibilidade que se lles presume, e que debe requerírselles, o lexislador galego terá que articular, canto antes, un réxime legal perfectamente axeitado á funcionalidade destes montes, co absoluto respecto á súa indivisibilidade e coa intención de alcanzar a desexable dinamización da institución, xa reclamada desde fai tempo (Pardo, 2005).

14 O Diario Oficial de Galicia de 27 de decembro de 2019 publicou a Lei 7/2019, de 23 de decembro, de medidas fiscais e administrativas da Comunidade Autónoma de Galicia, que entrou en vigor o 1 de xaneiro de 2020 e que incorporou medidas en materia de tributos cedidos. Entre estas medidas atopamos a redución por parentesco do imposto de sucesións e doacións, ao incrementarse ata 1.000.000 de euros a redución por parentesco do grupo II (descendentes e adoptados de vintaún anos ou máis, cónxuxes, ascendentes e adoptantes) aplicable nas adquisicións por causa de morte.

15 Polo de agora segue vixente a Lei 13/1989, de 10 de outubro, de montes veciñais en man común.

16 Unha titularidade pública propia das entidades locais ou ben privada no caso das agrupacións veciñais.

Con ese obxectivo, resultará imprescindible a debida coordinación da política autonómica coas previsións da Unión Europea no sector forestal co fin de obter axuda financeira e axudas orzamentarias, a través de convenientes incentivos económicos aos veciños, para unha maior e mellor explotación dos devanditos montes.

Certamente, esta institución xurídica, de tan fonda raigame na nosa terra, atópase hoxe nunha encrucillada. Aínda recoñecéndose a súa natureza xurídica coma unha das escasas manifestacións de comunidade xermánica que persiste en Galicia (cos caracteres consustanciais de inalienable, indivisible, imprescritible e inembargable), non obstante tal caracterización frea en parte a súa utilización e rendibilidade.

Razón de máis pola cal urxe unha nova regulación que teña en conta a súa distinta tipoloxía e que permita a súa viabilidade económica. Unha normativa na que se delimite o concepto de titular (veciño comuneiro), se profesionalice a súa xestión, e que, en síntese, permita inserir esta institución no tráfico xurídico e na realidade económica de Galicia. Todo iso sen desnaturalizar o seu contido primixenio.

5. A controvertida regulación das parellas de feito

Xunto coa reforma do dereito sucesorio galego, quizais a novidade máis recha-mante, ao tempo que controvertida, veña da man da disposición adicional terceira da Lei de 2006.

De acordo co seu texto orixinario, trátase da plena equiparación de dereitos entre as parellas de feito e os matrimonios, e, trala correspondente modificación legal, dunha equiparación xa condicionada e, porén, non exenta tampouco de certo reparo de inconstitucionalidade polo Tribunal Superior de Xustiza de Galicia.

Nun primeiro momento, se ben na Proposición da Lei de 2006 non aparecía a dita disposición¹⁷, foi durante a tramitación parlamentaria correspondente cando aquela se incorporou, na súa orixinaria redacción, para aquelas «relacións maritais mantidas coa intención ou vocación de permanencia». Unhas relacións maritais ás que lles serían aplicables os mesmos dereitos e obrigas que a lei lles recoñece aos cónxuxes.

Coa dita redacción, entenderíase por relación marital análoga ao matrimonio a constiuída por dúas persoas, independentemente do seu sexo, que levasen convivindo polo menos durante un ano. Este extremo podería acreditarse por medio da respectiva inscrición no Rexistro de Parellas de Feito de Galicia¹⁸, manifestación expresa mediante acta de notoriedade ou calquera outro medio

17 Texto publicado no Diario Oficial de Galicia núm. 63, do 21 de decembro de 2005.

18 Rexistro creado e regulado polo Decreto 248/2007, de 20 de decembro.

admisible en dereito. No caso de ter fillos en común, bastaría con acreditar a convivencia.

Se deixamos á marxe outras posibles interpretacións da norma na súa primeira plasmación escrita e nos centramos no fundamento legal que a trouxo consigo, é de supoñer que a parella de feito encontra o seu sentido na libre vontade dos que conforman a unión e, polos motivos que sexan, non deciden contraer matrimonio.

Neste sentido, non acertamos a comprender que se lles quixera impoñer aos integrantes dunha parella de feito os mesmos dereitos e obrigas que a propia Lei de 2006 establece para os que casan, sobre todo se pensamos que os que optan por excluír de xeito voluntario a posibilidade da relación marital poden con iso querer renunciar, precisamente, ao estatuto xurídico que a dita relación implica.

É máis, no seu primeiro texto aprobado, a Lei de 2006 estendía o seu réxime previsto para os cónxuxes á parella de feito sen esixirlles o cumprimento dos requisitos que se precisan para contraer matrimonio, pois á parella de feito non lle serían de aplicación os impedimentos que por razón de idade ou parentesco lles afectan ás persoas que deciden casar —e iso aínda que, por imperativo legal, gozarían, como dicimos, do correspondente estatuto matrimonial—.

A isto poderíase engadir que as obrigas ás que facemos referencia teñen a consideración de gananciais. Se ben no caso de contraer matrimonio os noivos poden optar pola separación de bens —no suposto das parellas de feito estas non dispoñen da mesma posibilidade de elección—.

De tal forma que a comentada circunstancia legal non lle afecta só a atribución de dereitos, senón tamén á imposición de obrigas que poden chegar a provocar efectos non desexados para un dos integrantes da parella polas actividades do outro, en iguais termos a como acontece nas débedas gananciais, e sen prexuízo de que as súas consecuencias poidan estenderse a terceiros.

Consonte tales efectos, que abranguerían tamén o ámbito sucesorio e a posibilidade de testar a favor do outro mancomunadamente, poderíamos falar, incluso, dunha nova forma de matrimonio xurdido en Galicia —hoxe alomenos en parte rectificad— que podería cualificarse de sobrevido. Unha novidosa maneira de entendelo no que para a súa constitución non era necesaria a concorrencia do seu propio elemento esencial constitutivo, cal é o libre consentimento expreso matrimonial prestado de xeito solemne.

Pois ben, estas consideracións e voces críticas co texto inicial da disposición adicional terceira (Busto, 2007), introducida pola Cámara galega na procura de eliminar no ámbito da Lei de 2006 a discriminación existente entre os matrimonios e as unións análogas á conxugal¹⁹, levou ao mesmo Parlamento a reformar a dita disposición por medio da Lei 10/2007, do 28 de xuño.

19 Que estableceu a equiparación *ope legis* de quen non desexase ser equiparado.

A intención da modificación non era outra que a de preceptuar con claridade no texto a concorrencia necesaria e acumulativa de dous requirimentos para que se puidese incorporar a devandita equiparación: por unha banda, que os membros da unión expresasen a súa vontade de equiparación ao matrimonio no momento de inscribirse no Rexistro de Parellas de Feito de Galicia; e, pola outra, que acreditasen un tempo mínimo de convivencia estable²⁰.

Con todo, e apesar da reforma legal levada a cabo, a mesma presenta aínda importantes carencias, pois non regula a forma de divorcio, nin precisa se o membro dunha parella de feito pode contraer matrimonio civil e/ou eclesiástico con esa ou outra persoa.

Neste estado da problemática, desde o Tribunal Superior de Xustiza de Galicia fíxose pública, nos primeiros meses do ano 2010, a súa decisión de formular unha cuestión de inconstitucionalidade da norma reguladora das parellas en Galicia polo feito de equiparalas ao matrimonio. A resposta fíxose esperar uns anos e foi a través da sentenza do Pleno do Tribunal Constitucional 75/2014, do 8 de maio²¹.

Esta sentenza declarou a inadmisión da cuestión de inconstitucionalidade núm. 5658-2010 plantexada pola Sala do civil e penal do alto tribunal galego, e o fixo pola falla do seu axeiamento aos xuízos de aplicabilidade e relevancia esixidos polo artigo 35 da Lei Orgánica do Tribunal Constitucional. É dicir, o intérprete xudicial da Constitución española entendeu que o seu pronunciamento non era necesario para resolver o caso sometido a súa consideración, tendo en conta que non se definía no recurso interposto a aplicabilidade da norma ao asunto enxuizado por razóns temporais²².

A espera da dita resolución do Tribunal Constitucional, a Xunta de Galicia xa tivera convocada a Comisión Superior para o Estudo do Desenvolvemento do Dereito

20 A nova disposición adicional terceira, tras a súa modificación pola Lei 10/2007, dispón o seguinte: «1. Para os efectos da aplicación desta lei, equipáranse ao matrimonio as relacións maritais mantidas coa intención ou vocación de permanencia, co que se estenden aos membros da parella os dereitos e as obrigas que esta lei lles reconece aso cónxuxes. 2. Terán a condición de parellas de feito as unións de dúas persoas maiores de idade, capaces, que convivan coa intención ou vocación de permanencia nunha relación de afectividade análoga á conyugal e que a inscriban no Rexistro de Parellas de Feito de Galicia, expresando a súa vontade de equiparar os seus efectos aos do matrimonio. 3. Non poden constituír parellas de feito: a) Os parentes en liña recta por consanguinidade ou adopción. b) Os colaterais por consanguinidade ou adopción ata o terceiro grao. c) Os que estean ligados por matrimonio ou formen parella de feito debidamente formalizada con outra persoa. 3. Os membros da unión de feito poderán establecer validamente en escritura pública os pactos que consideren convenientes para rexer as súas relacións económicas durante a convivencia e para liquidalas tras a súa extinción, sempre que non sexan contrarios ás leis, limitativos da igualdade de dereitos que corresponden a cada convivente ou gravemente prexudiciais para cada un deles. Serán nulos os pactos que contraveñan a anterior prohibición».

21 Sentenza publicada no Boletín Oficial do Estado español núm. 135, do 4 de xuño de 2014.

22 No mesmo sentido a como xa o fixera a sentenza do Tribunal Constitucional 18/2014, do 30 de xaneiro.

Civil de Galicia para concretar, no seu caso, as posibles modificacións legais da normativa autonómica ante unha eventual anulación da vixente disposición adicional terceira. O que non tivo lugar.

Unha das posibles solucións que se valoraran era a da aprobación polo Parlamento de Galicia dunha lei específica que regulara as parellas de feito, normativa que xa existe en alomenos dez comunidades autónomas (algunhas aprobadas xa hai máis de vinte anos, como a aragonesa), e sen que ningún as cuestionase. Esta decisión viría xustificada pola inexistencia dunha norma estatal, á marxe da Lei 13/2005, do 1 de xullo, pola que se modifica o Código civil en materia de dereito a contraer matrimonio, coa legalización dos matrimonios entre persoas do mesmo sexo.

Porén, desde o noxo parecer defendemos a necesidade dunha lei específica autonómica que regule as parellas de feito. Unha normativa que, con independencia da súa adecuación ó dereito estatal, xa viña xustificada moito antes á cuestión de constitucionalidade proposta desde o Tribunal Superior de Xustiza de Galicia pola necesidade de desenvolvemento da parca lexislación actual, xa modificada polas propias imprecisións que contiña a norma orixinal.

6. Materias non reguladas na anterior Lei de dereito civil de Galicia: a protección de menores e a inconstitucionalidade da adopción e a autotutela

Por último, entre as novidades da Lei de 2006 non podemos esquecer de mencionar aquelas incorporadas nos seus tres primeiros títulos, comprensivos a súa vez das materias que non foran obxecto de regulación na anterior Lei de 1995: a protección de menores, a adopción e a autotutela.

Sobre estas cuestións o lexislador galego parece querer acometer no texto legal vixente a súa vertente civil, deixando fóra do seu ámbito, dada a natureza da lexislación aprobada, os aspectos administrativos e procesuais.

Non obstante, a regulación das dúas últimas, a adopción e a autotutela, contidas no título II e III da Ley de 2006, respectivamente, foi declarada inconstitucional e nula polo Tribunal Constitucional, despois do recurso de interposto polo presidente do Goberno español²³. A súa sentenza (Sala Pleno) 133/2017, de 16 de novembro, converteuse na canle xurídica que eliminou os artigos 27-41 (adopción) e 42-45 (autotutela) do texto da lei civil galega²⁴.

En canto á adopción, os argumentos empregados polo Goberno central no seu recurso ían dirixidos a que esta non fora anteriormente regulada no noso ordenamento

23 Recurso de inconstitucionalidade núm. 2845/2007.

24 O fundamento xurídico oitavo da sentenza do Tribunal Constitucional 133/2017 determina os efectos da dita anulación: a inconstitucionalidade dos artigos 27-41 da Lei de 2006 non afecta ás adopcións firmes na data da publicación da sentenza; e, en canto aos artigos 42-45, se especifica que aquela persoa que outorgara escritura pública sobre a súa capacidade de obrar baixo a vixencia destes artigos non estará afectada pola dita sentenza.

xurídico autonómico, ademais de non presentar especiais peculiaridades que a diferencien da recollida no dereito común. Con case toda probabilidade, o problema veu motivado pola súa inclusión no seo da Lei de 2006.

Neste sentido, ao igual que sucede coa autotutela, fora mellor que a adopción se integrase nunha lei específica, alonxada do texto daquela, como así ocorre noutras comunidades do territorio español.

Mentras iso non suceda, deberemos ter en conta a Instrucción galega de 5 de abril de 2018, da Dirección Xeral de Familia, Infancia e Dinamización Demográfica, sobre as actuacións a realizar en materia de procedementos de adopción nacional en cumprimento da referida sentenza do Tribunal Constitucional 133/2017²⁵.

Pola súa banda, a protección dos menores, a diferencia da adopción e da autotutela, si encontra axestamento na Lei de 2006, sen que ata o de agora fora obxecto de recurso algún. En efecto, o título I (artigos 5-26) está na súa totalidade consagrado á protección do menor, onde se regulan, por vez primeira na nosa comunidade, aspectos como o desamparo e a tutela administrativa.

Esta nova normativa permite que a Xunta de Galicia se poida facer cargo dun menor cando se encontre nunha situación de incumprimento ou de imposible ou inaxeitado exercicio dos deberes de protección establecidos polas leis para a garda dos menores, no caso de que estes queden privados da necesaria asistencia²⁶.

Nese mesmo título I se trata, tamén, a situación da garda administrativa (artigos 11-25), así como a plena participación do menor na vida da familia a través do acolemento familiar e residencial (en particular, artigos 16-25), subsidiario este último respecto do primeiro e das demais medidas de protección do menor²⁷.

REFLEXIÓNS FINAIS: DO PASADO AO PRESENTE E O FUTURO POR VIR

Partimos de que o dereito especial de Galicia é un dereito consuetudinario que chegou ata os nosos días a través dun uso reiterado que a doutrina e a xurisprudencia delimitaban e estudaban, co que se recoñecía a existencia dunhas figuras típicas dada a súa pervivencia consuetudinaria no tempo.

25 Recurso de inconstitucionalidade núm. 2845/2007.

26 Téñase en conta a disposición adicional terceira da Lei 3/2011, do 30 de xuño, de apoio á familia e á convivencia de Galicia. Esta disposición deu nova redacción ao artigo 6 da Lei de 2006: «Para os efectos de decidir a medida de protección axeitada para as persoas menores de idade de acordo co principio de proporcionalidade da intervención pública protectora, serán principios reitores os seguintes: 1º) O principio de supremacía do interese da ou do menor. 2º) O principio do mantemento da ou do menor no núcleo ou medio familiar ou no contorno de orixe, agás que non sexa conveniente para o seu interese. 3º) O principio da consecución da integración sociofamiliar dos nenos, as nenas e os adolescentes, garantizando, sempre que sexa posible, a permanencia no seu ambiente familiar e no contorno comunitario. 4º) O principio da máis pronta definición da situación da ou do menor».

27 Instrucción publicada no Diario Oficial de Galicia do 20 de maio de 2018.

A Compilación de 1963 xa constituía un corpo xurídico civil propio. En realidade, supuxo a primeira normativa legal de institucións galegas, malia que moitas delas non se recolleron e, daquela, quedaron excluídas. Tratábase, claramente, dunha lexislación insuficiente que dedicaba corenta e catro dos seus noventa e tres artigos a unha figura como a dos foros, para declárala extinguida transcorridos dez anos.

A Lei de 1995 realizou unha regulación máis completa das distintas institucións e derogou a devandita compilación. Pero esta primeira lei non se pode considerar como un mero paso máis gañado dentro dun proceso lexislativo inacabado. Traduciuse, na práctica, no dereito común aplicable en todo o territorio da nosa comunidade. E non é menos certo que trouxo consigo o inicio dunha nova etapa marcada polas perspectivas de futuro que, fronte ao sucedido en situacións pasadas, se podían albiscar de notablemente esperanzadoras.

O tempo transcorrido desde a promulgación da Lei de 1995 puxo de manifesto a conveniencia de proceder á súa revisión. Aínda conscientes da loable intención lexislativa por tratar de recoller na súa redacción as moi diversas posibilidades xurídicas que se puideran producir na realidade galega, a verdade é que non se pode presentar coma un texto normativo pechado e completo. É máis, á marxe dos seus innegables acertos, a Lei de 1995 non era allea a determinadas carencias e imperfeccións, manifestadas ao longo dos anos de vixencia da normativa.

A necesidade de cubrilas e corrixilas, así como tamén a de desenvolver o dereito propio ao fio das novas necesidades que día a día ía demandando a cambiante sociedade galega, abriu unha nova e apaixonante etapa. O contexto era moi diferente do que se deu noutros momentos dentro do denominado proceso histórico do dereito civil galego.

Ese novo tempo pasaba pola reforma da Lei de 1995 e dalgunhas das institucións nela recollidas, como os sinalados montes veciñais en man común, o vitalicio, as fundacións de interese galego (coa a súa adaptación ás novas tecnoloxías e ao euro), no relativo ao ámbito sucesorio (con especial referencia ás lexítimas), así coma noutros moitos aspectos que evidenciaban a urxencia da dita modificación.

Debemos ser teimudos e saber que contamos coa certeza de que as institucións vivas evolucionan e, xa que logo, tamén o noso dereito. Un ordenamento xurídico propio que ten que adaptarse aos principios inspiradores da sociedade.

Por iso non é de estrañar que tivera lugar a aprobación da vixente Lei de 2006. Un texto legal que supón unha regulación máis exhaustiva cá anterior: estendea a súa regulamentación a novas figuras xurídicas e introduce cambios substanciais noutras, se ben é certo que non sen determinadas carencias xunto con algunhas reservas constitucionais xurdidas con posterioridade.

En canto ás carencias, en primeiro termo, podemos sinalar a da reforma da financiación autonómica; en concreto, a falla da cesión da capacidade normativa ás comunidades autónomas para legislar sobre a tributación e os efectos fiscais das

institucións de dereito propio. Hai que pensar que estas poden resultar gravadas na nosa terra polos distintos impostos ou tributos, estatais ou cedidos, que non teñen en conta as súas especiais características.

Mención separada merecen os condicionantes constitucionais. Refirome, de novo, á regulación das parellas de feito, á adopción e á autotutela.

Chama a atención, sobre todo, o distinto tratamento seguido neste ámbito no caso doutras autonomías, pola mecánica do recurso de inconstitucionalidade, a consecuencia da pasividade, derivada polo miúdo de motivos estritamente políticos, dos lexitimados para interpoñelo. Falamos de leis autonómicas que vulneran o contido da Constitución española e que conservan, polo contrario e sen coñecer moi ben o motivo, a súa constitucionalidade.

Case todas as comunidades autónomas foron ampliando o seu dereito civil, nalgúns casos bordeando ou indo máis aló da lexitimidade permitida desde o Tribunal Constitucional. Algunhas delas (en particular, Cataluña²⁸) levan regulado a maior parte do seu dereito civil sen atopar oposición por parte do Estado central.

Neste sentido, non se entende ben o diferente trato dispensado á regulación galega, sobre todo desde os posicionamentos dos poderes políticos. E é que, desde o noso punto de vista, non se alcanza a comprender esta discriminación negativa, que non positiva, cara ao noso *estatuto xurídico civil*. Resulta difícil atopar argumento de peso que poida xustificar que certas razóns sirvan para uns pero non para os outros no contexto dun mesmo Estado democrático de dereito.

O que reflicte total claridade e que, desde a súa primeira lexislación aprobada, a normativa civil galega vén sendo moi cuestionada. Unha regulación aprobada por unanimidade do Parlamento de Galicia e un feito de discusión que, incluso, se contrapon respecto da posible e futura regulamentación de desenvolvemento da Lei de 2006 (como a que tipificará, por exemplo, o catálogo concreto de dereitos e obrigas dos que gozarán as parellas de feito).

Pódese chegar a argumentar que, agora que todas as autonomías teñen o seu dereito civil máis ou menos desenvolvido, podería propoñerse unha reforma para adecuar a Constitución española á realidade fáctica que veu imponéndose co devir do tempo, coa intención de posibilitar unha maior igualdade de todas as comunidades nas súas competencias.

Por outra banda, a todo o sinalado debemos engadir a importancia da ulterior aprobación da Lei do recurso de casación en materia de dereito civil de Galicia do ano 2005, en clara resposta ao sentado pola sentenza do Tribunal Constitucional 47/2004. O dito texto legal, en conexión coa Lei de 2006, servirá para seguir impulsando o dereito civil coma un dos elementos definidores da personalidade e do feito diferencial galego.

28 Na Lei de dereito civil de Cataluña —tamén coñecida, alomenos polos cidadáns da dita comunidade, como «Código civil de Cataluña»— si se recolle, por exemplo, a regulación da adopción, e aínda que foi obxecto de recurso polo goberno do Partido Popular, na época de Aznar, posteriormente o Goberno socialista retirou o dito recurso.

En Galicia, a normativa lexislativa casacional, dado o fundamental da regulación na nosa comunidade sobre a materia procesual para os efectos da integración e desenvolvemento do dereito especial, posibilita a existencia dun recurso de casación ante o máis alto tribunal autonómico, recoñecido no Estatuto de Autonomía.

Se xera con iso unha doutrina xurisprudencial sobre o noso dereito civil, sustentada na constitucionalidade da independencia do recurso de casación da contía e no feito da súa fundamentación na notoriedade dos usos e costumes. Uns usos consuetudinarios máis pretos á arqueoloxía xurídica que a un dereito vivo, o que se xustifica para configurar un sistema xurídico-civil propio en expansión, como elemento de integración e interpretación, pero que deberán ser tidos en conta á hora da revisión da Lei de 2006 para os efectos da exclusión dalgunhas institucións xa *periclitadas*.

Postos así en relación os dous textos legais de referencia, o procesual e o substantivo, estamos en condicións de defender que a inevitable litixiosidade que a Lei de 2006 leva consigo veuse traducindo na fixación de criterios xurisprudenciais polo Tribunal Superior de Xustiza de Galicia.

Esta xurisprudencia galega contribúe non só a resolver pacificamente as distintas controversias que se veñen suscitando, senón tamén ao anunciado triunfo no seo da sociedade do seu dereito civil. Un dereito que queda finalmente, deste xeito, en mans do pobo, na tarefa teórica dos estudosos e no esencial labor dos encargados de levar o dereito á práctica.

Velaí a importancia de afrontar con valentía a ampliación do contido da normativa de dereito civil galego con ocasión da súa seguinte revisión, a cal contará, a bo seguro, co beneplácito dos distintos operadores xurídicos que actúan na nosa terra, así como da sociedade galega en xeral.

Una sociedade que verá con bos ollos todo o que se faga en prol do noso dereito propio e daquelas peculiares institucións, que sen ter caído en desuso, constitúen un auténtico e inequívoco sino distintivo das nosas relacións xurídicas cotiás e da nosa propia idiosincrasia.

BIBLIOGRAFÍA

AGUILERA e ARJONA, A. (1916). *Galicia. Derecho consuetudinario*. Madrid, Editorial F. Beltrán.

BRAÑAS, A. (1999). «El regionalismo. Estudio sociológico, histórico y literario». En *Obras completas de Alfredo Brañas*. Santiago de Compostela, Fundación Alfredo Brañas, volumen II.

BUSTO LAGO, J. M. (2007). «Elementos para una interpretación no perturbadora de la equiparación al matrimonio de las relaciones *more uxorio* realizada por la dis-

posición adicional tercera de la Ley de Derecho Civil de Galicia de 2006», *Actualidad Jurídica Aranzadi*, 736.

CASTELAO, A. D. (1994). *Sempre en Galiza*. Buenos Aires, Artes Gráficas Bartolomé U.

----- (1977). *Sempre en Galiza*. Madrid, Akal Editor, Madrid, 3ª ed.

DÍAZ FUENTES, A. (2002). «Los montes vecinales en mano común en la legislación civil gallega». En A. Díaz Fuentes (coord.), *La Ley de Derecho Civil de Galicia: balance de un lustro y análisis de su revisión*. Sada (A Coruña), Seminario de Estudos Galegos, Edicións do Castro.

FUENMAYOR CHAMPÍN, A. (1951). Voz «Derecho civil de Galicia». En *Nueva Enciclopedia Jurídica*, tomo I. Barcelona, Editorial F. Seix, S.A.

GARCÍA RUBIO, Mª.P. (1999). «Las fundaciones de interés gallego». En *Manual de Derecho Civil Gallego*. Madrid, Colex.

LORENZO FILGUEIRA, V. (1986). *Realidad e hipótesis de futuro del Derecho foral de Galicia*. Vigo, Concello de Pontevedra.

PARDO GATO, J.R. (2003). «O contrato de vitalicio (dende a comunicación de Amando Losada no I Congreso de Dereito Galego ata os nosos días)» —Premio Amando Losada, II edición, convocado polo Consello da Avogacía Galega e a Dirección Xeral de Política Lingüística da Consellería de Educación da Xunta de Galicia—, *Revista Xurídica Galega*, 41.

----- (2005). «Pasado, presente e futuro do dereito civil de Galicia», *Revista Xurídica Galega*, 48.

----- (2005). «O recurso de casación en materia de dereito civil galego (A propósito da STC 47/2004, do 25 de marzo)» —Premio *Otrosí Vigo*, III edición, convocado polo Colexio de Avogados de Vigo—, *Otrosí Vigo*, 51.

----- (2006). «A casación na Comunidade Autónoma de Galicia: Lei 5/2005, de 25 de abril», *Revista da Asesoría Xurídica da Xunta de Galicia*, 2.

----- (2006-2007). «*Iter parlamentario e valoración xeral da Lei 2/2006, do 14 de xuño, de dereito civil de Galicia*». Relatorio inaugural das xornadas organizadas polo Consello da Avogacía Galega sobre as *Principais novidades da Lei 2/2006, do 14 de xuño, de dereito civil de Galicia*, J.R. Pardo Gato (coord.), Colexios de Avogados de A Coruña, Vigo, Ourense, Pontevedra, Lugo e Ferrol.

----- (2009). «O dereito civil de Galicia: das orixes á vixente Lei 2/2006, do 14 de xuño», *Revista Xurídica Galega*, 64.

----- (2014). *Derecho Civil de Galicia. Código Civil / Ley 2/2006, de 14 de junio, de Derecho Civil de Galicia*. Prólogo de José Antonio García Caridad. Santiago de Compostela, Andavira.

REBOLLEDO VARELA, Á.L. (2000). «El Derecho civil de Galicia». En R. Bercovitz Rodríguez-Cano y Martínez Simancas (dirs.), *Derechos civiles de España*. Madrid, 1ª ed., vol. IV, II parte.

RISCO, V. (1920). *Teoría do nacionalismo galego*. Ourense, Imprenta La Región.

RODRÍGUEZ MONTERO, R.P. (2002). «El Derecho civil en Galicia, la Ley de Derecho Civil de Galicia y el futuro Derecho civil de Galicia: apuntes, ideas y sugerencias». En R.P. Rodríguez Montero (coord.), *La Ley de Derecho Civil de Galicia: balance de un lustro y análisis de su revisión*. Sada (A Coruña), Seminario de Estudos Galegos, Edicións do Castro.

XUNTA DE GALICIA (2006). *Plan xeral de normalización da lingua galega*. Santiago de Compostela, Xunta de Galicia.